

LAGUTSKOTTETS BETÄNKANDE 29/2002 rd

Regeringens proposition med förslag till lag om användning av könsceller och embryon vid assisterad befruktning samt till lag om ändring av lagen om faderskap

INLEDNING

Remiss

Riksdagen remitterade den 10 juni 2002 en proposition med förslag till lag om användning av könsceller och embryon vid assisterad befruktning samt till lag om ändring av lagen om faderskap (RP 76/2002 rd) till lagutskottet för beredning.

Lagmotion

I samband med propositionen har utskottet behandlat en lagmotion med förslag till lag om användning av könsceller och embryon vid assisterad befruktning samt till lag om ändring av lagen om faderskap (LM 79/2002 rd — Osmo Soininvaara /gröna). Motionen remitterades till utskottet den 26 september 2002.

Utlåtande

I enlighet med ett beslut av riksdagen har grundlagsutskottet och social- och hälsovårdsutskottet lämnat utlåtanden (GrUU 59/2002 rd och ShUU 14/2002 rd) i ärendet. Utlåtandena ingår som bilagor till betänkandet.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- lagstiftningsdirektör Tiina Astola, justitieministeriet
- regeringsråd Marja-Liisa Partanen, social- och hälsovårdsministeriet

- direktör Martti Esko, Kyrkostyrelsens familjebyrå
- överdirektör Eila Uotila, Rättsskyddscentralen för hälsovården
- generalsekreterare Ritva Halila, Riksomfattande etiska delegationen inom hälso- och sjukvården
- forskarprofessor, gruppchef Elina Hemminki, Forsknings- och utvecklingscentralen för social- och hälsovården Stakes
- jurist Arto Nikkarinen och överläkare Anne-Maria Suikkari, Befolkningsförbundet
- ordförande Pauliina Pihlaja-Mikkonen och styrelseledamot, intressebevakningsansvarig Johanna Saarenmäki, Lapsettomien tuki ry
- medlem, generalsekreterare Tiina Kivinen, Sateenkaariperheet ry
- ordförande Tiia Aarnipuu, Sexuellt likaberättigande SETA r.f.
- ordförande Juha Pekka Turunen, Läkarförbundets etiska utskott
- professor Jaana Hallamaa
- professor Outi Hovatta
- filosofie licentiat, barnpsykoanalytiker Leena Klockars
- professor Raimo Lahti
- politices magister, forskare Kati Mustola
- professor Kevät Nousiainen
- professor Martin Scheinin
- medicine och kirurgie doktor, barnpsykiater Tytti Solantaus

- docent, specialistläkare Maija Tulppala.

Dessutom har utskottet fått ett skriftligt utlåtande från Centralförbundet för Barnskydd.

PROPOSITIONEN OCH LAGMOTIONEN

Propositionen

I propositionen föreslås en lag om användning av könsceller och embryon vid assisterad befruktning samt en lag om ändring av lagen om faderskap.

I lagen om användning av könsceller och embryon vid assisterad befruktning ingår bestämmelser om utförande av assisterad befruktning. Assisterad befruktning omfattar bl.a. insemination och provrörsbefruktning.

Assisterad befruktning får utföras när ett par lider av ofrivillig barnlöshet eller när det är avsevärd risk att ett barn av parets egna könsceller kan drabbas av en allvarlig sjukdom. Med par avses en man och en kvinna som lever tillsammans i äktenskap eller under äktenskapsliknande förhållanden.

På vissa villkor som föreskrivs i lagen skall assisterad befruktning också få utföras på kvinnor som inte lever i en parrelation som avses i lagen. Däremot tillåts inte surrogatmoderskap. I den föreslagna lagen ingår inga bestämmelser om olika metoder för assisterad befruktning.

En persons könsceller eller embryon får inte användas för assisterad befruktning utan hans eller hennes samtycke. Könsceller för assisterad befruktning får doneras av personer som har fyllt 18 år och som har godkänts vid en hälsokontroll. I samband med donationen skall donatorn ge en skriftlig beskrivning av sig själv (donatorns personporträtt). Beskrivningen lämnas senare till den person som har sitt ursprung i donatorns könsceller, om personen så vill.

Rättsskyddscentralen för hälsovården för ett register över könscellsdonationer.

En kopia av donatorns personporträtt måste på begäran lämnas till den som har sitt ursprung i en donerad könscell, när personen har fyllt 18 år. Personen har också rätt att ur registret över könscellsdonationer få uppgifter om donatorns identitet, om donatorn ger sitt samtycke. Informatio-

nen lämnas ut när ett år har förflutit efter donatorns död.

Assisterad befruktning får utföras samt könsceller och embryon lagras av de verksamhetsenheter inom hälso- och sjukvården som har fått tillstånd till det och av specialister med insikter i assisterad befruktning. Tillstånd beviljas enligt ansökan av rättsskyddscentralen för hälsovården. Tillståndsärenden som lyder under rättsskyddscentralen för hälsovården handläggs av en nämnd i anknytning till rättsskyddscentralen.

I lagen om faderskap föreslås ändringar som innebär att barnets far skall vara den man som har givit sitt samtycke till att assisterad befruktning får utföras. En äkta mans faderskap kan inte hävas om barnet föds såsom resultat av assisterad befruktning som har utförts med den äkta mannens samtycke. Om ett barn kommit till genom assisterad befruktning men fötts utom äktenskapet, kan faderskapet fastställas genom erkännande eller rättegång. På initiativ av modern eller barnet kan också faderskap fastställas för den man som har gett sitt samtycke till att spermier som han har donerat får användas för assisterad befruktning av en kvinna som inte lever i en parrelation som avses i den föreslagna lagen.

De föreslagna lagarna avses träda i kraft ungefär sex månader efter att de har antagits och blivit stadfästa.

Lagmotionen

I lagmotionen föreslås att lagen om användning av könsceller och embryon vid assisterad befruktning kompletteras med ett 4 kap. som tillåter surrogatmoderskap på vissa exakt avgränsade villkor. Dessutom föreslås att ett faderskap inte skall kunna fastställas i enlighet med lagen om faderskap annat än om båda parterna ger sitt samtycke.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Allmän motivering

Ofrivillig barnlöshet medför som känt ofta stor psykisk press och många svårigheter för par som lider av barnlöshet. På senare år har ofrivillig barnlöshet blivit mycket vanligare. Samtidigt har läkarvetenskapen fått allt bättre metoder för att hjälpa människor som lider av barnlöshet.

I motsats till många andra länder har Finland ingen särlagstiftning om assisterad befruktning. Behandlingen ges inom ramen för den gällande lagstiftningen om hälso- och sjukvården. De sjukhus, kliniker och andra vårdinrättningar som har utfört assisterad befruktning har tagit mycket stort ansvar för sin verksamhet. Inga praktiska problem eller oetiska fall har kommit fram. När metoderna för behandling av barnlöshet blir allt mer sofistikerade finns det risk för att osunda drag smyger sig in i verksamheten. Därför behövs det en lag som skyddar människovärdets okränkbarhet och förbjuder alla former av oetiska aktiviteter som handel med könsceller och embryon samt kloning av embryon (kloning av människan).

Trots de många meningsskiljaktigheterna var alla sakkunniga eniga om att det behövs en lag om assisterad befruktning och att lagen brådskar.

Av de orsaker som nämns i propositionen och på grundval av erhållen utredning tillstyrker utskottet lagförslagen men anför följande anmärkningar och ändringsförslag.

Villkoren för att assisterad befruktning skall utföras

Utgångspunkten i propositionen är att assisterad befruktning är tillåten för ett par som består av en man och en kvinna. De har rätt att få assisterad befruktning vid ofrivillig barnlöshet eller om ett barn som har sitt ursprung i deras egna könsceller löper betydande risk att få en allvarlig sjukdom. Regeringen vill dock inte totalt stänga dörren för möjligheten att assisterad befruktning utförs på kvinnor som inte lever tillsammans med en man i en parrelation. I detta fall av-

viker villkoren för behandling på två olika sätt från huvudregeln:

- ensamstående kvinnor kan få genomgå assisterad befruktning bara om den man vars spermier används vid behandlingen före åtgärden ger sitt samtycke till att faderskapet fastställs senare, om modern eller barnet yrkar på det.
- ensamstående kvinnor kan få genomgå assisterad befruktning utan att det finns några medicinska indikationer, men

Lagförslaget i propositionen är en kompromiss som nåtts efter långa förberedelser och svåra överläggningar. Därför har det inte varit någon större överraskning att de sakkunniga och också debattörer i den offentliga debatten har lagt fram mycket divergerande synpunkter på vem som har rätt att genomgå assisterad befruktning och på vilka villkor. Detta trots att barnets bästa står i fokus i alla lägen.

En del av de sakkunniga lyfter fram barnets rätt till båda sina föräldrar, en far och en mor, och anser att assisterad befruktning bara är en angelägenhet för äkta makar och kvinnor och män som lever under äktenskapsliknande förhållanden.

Vissa andra av de sakkunniga anser att ett barn som föds med hjälp av assisterad befruktning alltid är ett önskat barn och att barnet har en tryggad uppväxtmiljö trots att det inte har någon far. De anser det vara befogat att både par och ensamstående kvinnor får genomgå assisterad befruktning.

En tredje grupp bland de sakkunniga relaterar till jämlikheten kvinnor emellan och deras rätt att få tjänster för sin reproduktiva hälsa oavsett civilstånd. Denna grupp sakkunniga understryker att det är ett brott mot bestämmelserna om människors lika värde och diskrimineringsförbudet i grundlagen, om ensamstående kvinnor fråntas möjligheten att genomgå assisterad befruktning.

Det ingår i grundlagsutskottets ansvarsområde att övervaka att lagförslag stämmer överens med grundlagen. I sitt utlåtande GrUU 59/2002 rd redogör grundlagsutskottet för förhållandet mellan lagförslaget och 6 § i grundlagen. I 6 § sägs att alla är lika inför lagen. I utlåtandet anför grundlagsutskottet följande:

"I förarbetena till reformen av de grundläggande fri- och rättigheterna framhålls (RP 309/1993 rd, s. 46, andra spalten) att grundlagsutskottet i sin praxis före reformen hade betonat att inga skarpa gränser för lagstiftarens prövning kunde härledas ur jämlikhetsprincipen då en reglering i överensstämmelse med den rådande samhällsutvecklingen eftersträvades. Enligt utskottet var avsikten inte att ändra på denna tolkningspraxis i samband med reformen. Vid revideringen av de grundläggande fri- och rättigheterna ansågs det vara väsentligt med avseende på diskrimineringsförbudet om åtskillnaden kunde motiveras på ett sätt som är godtagbart med hänsyn till de grundläggande fri- och rättigheterna (RP 309/1993 rd, s. 48, första spalten)."

"Lagförslaget särbehandlar människor på grundval av social status och delvis också på grundval av sexuell läggning. Lagförslaget kan inte anses strida mot grundlagen eftersom det medicinska syftet med assisterad befruktning är att ge människor som lider av ofrivillig barnlöshet hjälp. Den föreslagna differentieringen har ett direkt samband med samhällets värderingar, och utskottet anser att detta vägval håller sig inom ramen för lagstiftarens prövningsrätt, också med beaktande av utskottets långvariga tolkningspraxis."

Grundlagsutskottet säger således i sitt utlåtande att lagstiftaren har en stor prövningsrätt när det gäller lagar som har ett samband med värdering-

arna i vårt samhälle. I sådana lagar är det tillåtet att särbehandla människor på grundval av social status och delvis också på grundval av sexuell läggning utan att det är ett brott mot grundlagen.¹

Propositionen är en kompromiss, vilket påpekas ovan. Det hör till lagstiftningsprocessen att kompromisser måste sökas och olika parter intressen vägas för och emot. Men utskottet menar att de föreliggande lagförslagen har kompromissat alltför mycket när det gäller principen att barnets bästa alltid har företräde.

Barnet skall alltid ha rätt till båda sina föräldrar, till sin far och till sin mor, är utskottets fundamentala hållning. Inställningen till faderns betydelse för barnet är den mest problematiska punkten i hela propositionen. Faderns roll nonchaleras så gott som helt och hållet när mannen reduceras till könscellsdonator. Det är allvarligt att faderskapet fråntas sin betydelse både som kulturell och som social institution. Både grundlagsutskottet och social- och hälsovårdsutskottet tar upp problematiken kring att donatorn å ena sidan flera år i förväg måste gå med på att faderskapet eventuellt fastställs senare och att en del av barnen å andra sidan de facto föds faderlösa till följd av den föreslagna lagstiftningen. Med hänvisning till detta anser lagutskottet att det primära målet med lagen måste vara att stödja och hjälpa familjer som lider av barnlöshet och att säkerställa att de barn som föds med hjälp av assisterad befruktning garanteras rättigheter och välbefinnande.

Lagen om assisterad befruktning kan inte primärt bygga på jämställdhets- och jämlikhetsfrågor ur ett vuxenperspektiv och en subjektiv rätt att få vård och skaffa barn. Den enda rätta utgångspunkten är att se till barnets rättigheter och att fullfölja dem på bästa sätt. Utifrån detta an-

¹ Grundlagsutskottet lade fram en liknande syn på proposition RP 200/2000 rd med förslag till lag om registrerat partnerskap (LaUB 15/2001 rd och GrUU 15/2001 rd)

ser grundlagsutskottet att assisterad befruktning bara får utföras i enlighet med 7 § i det första lagförslaget när ett äkta par eller en kvinna och en man som lever tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden lider av barnlöshet. Följaktligen föreslår utskottet ändringar på denna punkt i detaljmotiveringen nedan.

I denna lösning och denna modell stöder sig lagutskottet på lagstiftningen i de övriga nordiska länderna. Sverige, Norge, Island och Danmark² har infört ett förbud mot att assisterad befruktning utförs på ensamstående kvinnor och lesbiska par, trots att en del av länderna i andra hänseenden har en liberalare familjelagstiftning än Finland.

I alla tider har det fötts barn utanför äktenskapet i Finland och så kommer det att vara i framtiden också. Det är inte utskottets avsikt att genom denna lösning moralisera över detta faktum eller begränsa dessa mödrars och barns rättigheter. Det är utskottets uppfattning att en lagfäst metod, alltså assisterad befruktning, inte skall vara till för att hjälpa faderlösa barn till världen.

Barnets rätt att få veta sitt ursprung

Enligt propositionen får könscellsdonators identitet inte ges ut till barnet mot donators vilja under hans eller hennes levnadstid. Däremot kan donatorn när som helst ge sitt samtycke till att identiteten yppas, till exempel när donationen tas emot eller senare, rent av flera decennier efteråt.

Tanken bakom propositionen är att det skall kunna säkerställas att assisterad befruktning skall kunna utföras med hjälp av donerade köns-celler också i framtiden. En förutsättning för detta är att könscellsdonatorerna upplever att lagstiftningen behandlar dem rättvist. I takt med att behandlingsmetoderna har förbättrats har behovet av donerade spermier minskat, men de behövs fortfarande.

Beträffande detta framhåller grundlagsutskottet följande i motiven till sitt utlåtande:

² I Danmark är förbudet begränsat till barnlöshetsbehandling som ges av läkare.

"Rätten till personlig identitet omfattas av skyddet för privatlivet i 10 § i grundlagen. Det är ett problem med avseende på skyddet för privatlivet, om myndigheterna har information om en persons ursprung men personen själv inte har rätt att få samma information. I lagförslaget måste därför 24 § 3 punkten ändras för att den som har fötts genom assisterad befruktning har rätt att få information om donators identitet när han eller hon har fyllt 18 år. Informationen skall då lämnas ut oavsett om donatorn gett sitt samtycke eller inte. När donatorn går med på att ge köns-celler för assisterad befruktning är han eller hon å andra sidan medveten om att identiteten kan komma att röjas längre fram. Lagförslaget måste ändras på denna punkt för att kunna behandlas i vanlig lagstiftningsordning."

Grundlagsutskottets utlåtande utmynnar i förslaget att lagförslagen kan behandlas i vanlig lagstiftningsordning, men det första lagförslaget bara om grundlagsutskottets konstitutionella anmärkning till 24 § 3 punkten beaktas på behörigt sätt.

Grundlagsutskottet har således enhälligt i motsats till uppfattningen i propositionen påpekat att rätten att få veta sitt ursprung omfattas av skyddet för privatlivet. Därför har också alla barn som fötts genom assisterad befruktning rätt att få reda på donators identitet på lika grunder och utan att någon diskrimineras.

På grund av utlåtandet från grundlagsutskottet måste lagförslaget ändras så att det blivande barnet har absolut rätt att få reda på donators identitet när det har fyllt 18 år. Därför måste 14—17, 19, 20, 23—25, 31, 32, 36, 37 och 42 § i det första lagförslaget ändras. Utskottet redogör mer ingående för ändringarna i detaljmotiveringen. De är utarbetade med utgångspunkt från att donatorn inte skall behöva upprätta något personporträtt. Däremot håller utskottet fast vid regeringens grundtanke att det är familjens egen sak att bestämma om barnet får reda på sitt ursprung eller inte.

Andra principer vid assisterad befruktning

Regeringen föreslår inte *surrogatmoderskap* eftersom metoden är förknippad med en rad stora principiella och praktiska svårigheter. Denna hållning till frågan är resultatet av en lång och grundlig etisk debatt under beredningsprocessen. I detta sammanhang hänvisar utskottet också till utlåtandet från social- och hälsovårdsutskottet och understryker att regeringens hållning i frågan är riktig.

I två olika bestämmelser i lagen om assisterad befruktning sägs det att donerade könsceller eller embryon inte får användas *efter att könscellsdonatorn har avlidit*. I 7 § 2 mom. 3 punkten föreskrivs att assisterad befruktning inte får utföras om den ena parten i ett par har avlidit. I 15 § sägs dessutom att könsceller och embryon inte får användas för assisterad befruktning sedan serviceproducenten har fått veta att könscellsdonatorn har avlidit. I sådana fall skall könscellerna förintas utan dröjsmål med stöd av 6 §.

I sitt utlåtande anser social- och hälsovårdsutskottet det befogat att könsceller och embryon inte används för assisterad befruktning efter att donatorn har avlidit. Social- och hälsovårdsutskottet menar att en behandling i sådana fall kan medföra psykiska, sociala och rättsliga problem som är mycket svåra att lösa i förväg med hjälp av lagstiftning. Lagutskottet omfattar social- och hälsovårdsutskottets hållning.

Det normala förfarandet är att varken vårdgivaren eller den som får könsceller känner till donatorns identitet (*den s.k. anonymitetsprincipen*). Det är inskrivet i lagförslaget att donatorns identitet inte får röjas för paret. Det är bara barnet som har rätt att få reda på donatorns identitet när det har fyllt 18 år. Den som får könsceller kan emellertid ställa som krav att bara könsceller från en viss donator får användas.

Utskottet har också diskuterat frågan om lagen bör innehålla ett *förbud mot assisterad befruktning mellan nära släktingar* på samma sätt

som äktenskap är förbjudet mellan nära släktingar. Enligt utskottet behövs inget sådant förbud eftersom hindren inte kan utredas utan brott mot anonymitetsprincipen i lagen. Dessutom vänder det upp och ner på hela systemet utan att denna typ av missförhållanden har förekommit.

Nära släktskap är inget problem även om den som får könsceller har rätt att kräva att könscellerna kommer från en viss donator, anser utskottet. Den personal som utför assisterad befruktning lyder under lagen om yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården, övervakas av social- och hälsovårdsministeriet och Rättskyddscentralen för hälsovården och är skyldig att följa de yrkesetiska skyldigheterna i 15 §. I sin yrkesutövning eftersträvar de yrkesutbildade personerna att uppehålla och främja hälsa, förebygga sjukdomar samt bota sjuka och lindra deras lidande. Yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården skall i sin yrkesutövning tillämpa allmänt godtagna och erfarenhetsmässigt motiverade metoder i enlighet med sin utbildning. Dessutom förutsätts de fortlöpande utveckla sin kompetens. Det är således klart att en läkare inte utför assisterad befruktning om det villkor som den som genomgår behandlingen ställer visavi donatorn inte är etiskt försvarbart.

Ikraftträdelsen

Enligt propositionen avses de föreslagna lagarna träda i kraft ungefär sex månader efter att de har antagits och blivit stadfästa. De principiella lösningar och ändringsförslag som utskottet gått in för påverkar i hög grad villkoren inom den än så länge oreglerade verksamheten. Därför behövs det en något längre tid för ikraftträdelsen. Utskottet anser den 1 januari 2004 vara en lämplig tidpunkt. Då kan pågående behandlingar slutföras, särskilt som de inte är tillåtna enligt den kommande lagen. Samtidigt finns det tid för att införa lagändringarna och utreda i vilken omfattning lagrade könsceller kan användas.

*Detaljmotivering***1. Lag om användning av könsceller och embryon vid assisterad befruktning***1 kap. Allmänna bestämmelser*

2 §. *Definitioner.* Punkt 5 ger en definition på verksamhetsenheter inom hälso- och sjukvården.

Vid utskottsbehandlingen har det blivit klart att definitionen måste kompletteras. Enligt lagändringar som trädde i kraft den 1 augusti 2000³ avses med verksamhetsenheter inom hälso- och sjukvården förutom sjukhus och separata verksamhetsenheter för sjukvård också av samkommuner för sjukvårdsdistrikt beslutade andra helheter som bär ansvaret för vården. Utskottet föreslår att 5 punkten ändras i enlighet härmed.

4 och 5 §. Paragraferna föreskriver om begränsningar i användningen av könsceller och embryon samt om inverkan på barnets egenskaper.

Syftet med de i 4 § föreslagna begränsningarna i användningen av könsceller och embryon är bl.a. att skydda hälsan och den unika karaktären hos det barn som har sitt ursprung i könscellen eller embryot. Därför är det förbjudet att inverka på barnets egenskaper genom val av könsceller eller embryon. Förbudet omfattar också principen att donatorer inte får väljas utifrån önskvärda egenskaper. I dagsläget går det att för embryon få fram bara kön och vissa ärftliga sjukdomar.

Regeringen föreslår dock två undantag från förbudet att inverka på barnets egenskaper. Enligt 5 § 2 mom. får hälsan hos det blivande barnet påverkas genom val av könsceller och embryon som konstaterats vara friska i förhållande till den undersökta egenskapen. Samma moment tillåter att barnets könstillhörighet påverkas om man tillgriper assisterad befruktning enligt 7 § 1 mom. 1 punkten för att ett barn av motsatt kön som har sitt ursprung i parets egna könsceller

skulle löpa en avsevärd risk att drabbas av en allvarlig sjukdom. Motivationen för att välja kön är att barnet skall vara friskt. Förslaget är förenligt med artikel 14 i konventionen om mänskliga rättigheter och biomedicin.

Utskottet har gjorts uppmärksam på att uttrycket "en frisk arvs massa i fråga om en bestämd sjukdom" i 4 § 3 mom. 2 punkten och uttrycket "köns celler ... som konstaterats vara friska i förhållande till den undersökta egenskapen" i 5 § 2 mom. är rätt vaga. Uttrycken är så generösa att de kan leda till att allt fler går in för att välja egenskaper för barnet och dessutom öppna dörrarna för gentest som ett sätt att marknadsföra assisterad befruktning. I detta sammanhang har det också påpekats att uttrycket "löpa avsevärd risk att få en allvarlig sjukdom" i 5 § 2 mom. bör preciseras för att det med tanke på människovärdets okränkbarhet skall finnas klara gränser för valet av köns celler, om man inte helt vill förbjuda detta.

Utskottet föreslår att 4 § 3 mom. 2 punkten och första meningen i 5 § 2 mom. preciseras genom att uttrycket "*allvarlig sjukdom*" tas in i lagrummen. Syftet med bestämmelsen är att det blivande barnet inte skall bära på en undersökt allvarlig sjukdom, alltså främst en genetisk sjukdom eller en grav kromosomstörning.

Däremot ser utskottet inget anledning att ändra uttrycket "löpa avsevärd risk att få en allvarlig sjukdom" i andra meningen i 5 § 2 mom. På denna punkt eftersträvar lagförslaget neutralitet i förhållande till fortplantning på naturlig väg. I 1 § 5 punkten i lagen om avbrytande av havandeskap (239/1970) föreskrivs att ett havandeskap kan avbrytas på kvinnans begäran "när det finnes skäl att förmoda, att barnet skulle komma att vara psykiskt efterblivet eller behäftat med eller senare komma att behäftas med svår sjukdom eller svårt kroppsslyte". Det är inte logiskt om man vid assisterad befruktning inte genom val skulle kunna avstå från att använda köns celler som kunde utgöra en avsevärd risk för en allvarlig sjukdom, när samma argument trots allt berättigar till abort.

³ L om ändring av lagen om specialiserad sjukvård 652/2000 och L om ändring av lagen om patientens ställning och rättigheter 653/2000

6 §. *Begränsningar i lagringen av könsceller och embryon.* I 2 mom. föreskrivs om lagringen av könsceller och embryon och föreslås att lagringstiden skall vara maximalt 15 år.

Social- och hälsovårdsutskottet anser i sitt utlåtande att den föreslagna förvaringstiden för könsceller och embryon på högst 15 år är alltför lång och föreslår en förkortning till fem år.

Enligt utredning till utskottet har man med denna rätt långa lagringstid för könsceller velat ge par med ett barn som har sitt ursprung i en viss donators könsceller möjlighet att skaffa barnet ett syskon med ursprung i samma donators könsceller. Syskon som föds på detta sätt kan därmed också vara biologiska syskon. Sett mot denna bakgrund är den av social- och hälsovårdsutskottet föreslagna förvaringstiden alltför kort. Lagutskottet menar att lagringstiden kan kortas ned till högst tio år och föreslår att momentet ändras på denna punkt.

Det har visat sig att bestämmelserna om arkivering av handlingar i den föreslagna 32 § behöver preciseras. I anknytning härmed föreslår utskottet att 6 § kompletteras med *ett nytt 4 mom.*, enligt vilket serviceproducenten skall meddela Rättsskyddscentralen för hälsovården om könsceller från en viss donator inte har använts för assisterad befruktning förrän de enligt 6 § 1 eller 2 mom. skall förintas.

2 kap. Utförande av assisterad befruktning

7 §. *Förutsättningar för utförande av assisterad befruktning.* Paragrafen anger under vilka förutsättningar assisterad befruktning får utföras. Enligt 1 mom. 4 punkten får assisterad befruktning inte utföras om kvinnan har fyllt 46 år.

Grundlagsutskottet påpekar i sitt utlåtande GrUU 59/2002 rd att det inte finns några åldersgränser för medicinska behandlingar. Därför är det, menar grundlagsutskottet, med avseende på de grundläggande fri- och rättigheterna lämpligast att läkaren får avgöra hur kvinnans ålder påverkar möjligheterna att utföra assisterad befruktning. Åldersgränsen bör följaktligen strykas i lagförslaget, anser grundlagsutskottet.

Däremot anser social- och hälsovårdsutskottet i sitt utlåtande ShUU 14/2002 rd att den före-

slagna åldersgränsen på 46 år är befogad med motiveringen att chanserna att assisterad befruktning skall lyckas minskar i takt med kvinnans ålder. I högre åldrar är riskerna och problemen vid graviditet och förlossning vanligare och större än hos unga kvinnor.

Lagutskottet anser att det i lagstiftningen så vitt möjligt skall användas en med tanke på de grundläggande fri- och rättigheterna korrekt skrivning. Därför föreslår utskottet att åldersgränsen stryks i 2 mom. 2 punkten.

Om assisterad befruktning skall utföras eller inte avgörs då i varje enskilt fall av läkaren. Läkaren kan utifrån patientens individuella egenskaper och hälsotillstånd bedöma om en graviditet är trygg både för modern och det blivande barnet. Utskottet menar inte att man på bred basis skall börja utföra assisterad befruktning på kvinnor över 46 år, utan tvärtom gå in för linjen att modern till det blivande barnet är i samma ålder som mödrar till barn som föds efter normal befruktning.

8 §. *Information till paret.* 8 § innehåller en uppsättning bestämmelser som gäller information. Syftet med bestämmelserna är att par som genomgår assisterad befruktning skall vara tillräckligt rustade för den nya familjesituationen.

Behovet av psykisk rådgivning har lyfts fram i många av expertyttrandena till utskottet och det har föreslagits att en skyldighet på denna punkt skrivs in i paragrafen.

Enligt kompletterande utredning till utskottet innefattar den i 2 mom. avsedda informationen också psykisk rådgivning. Om saken förstås på detta sätt, räcker enligt utskottet de föreslagna bestämmelserna på lagnivå till. För att säkerställa att bestämmelserna följs förutsätter utskottet att man då serviceproducenten beviljas tillstånd enligt 23 (26) § försäkras sig om att denne faktiskt har möjligheter att ge professionell psykisk rådgivning.

12 §. *Assisterad befruktning av en kvinna som inte lever i ett parförhållande.* Paragrafen tillåter under vissa förutsättningar assisterad be-

fruktning också av kvinnor som inte lever i äktenskap eller som sambor.

Utskottets principiella ståndpunkt till detta framgår av den allmänna motiveringen. Utskottet anser att bara en kvinna och en man som lever tillsammans i äktenskap eller under äktenskapsliknande förhållanden skall få genomgå assisterad befruktning. Utskottet föreslår följaktligen att paragrafen stryks i lagförslaget.

Av strykningen följer att de efterföljande paragraferna måste omnumreras och att de laginterna hänvisningarna måste ses över utifrån den nya numreringen. Dessa ändringar motiveras inte särskilt nedan.

3 kap. Donation av könsceller och embryon

12 (13) §. *Könscellsdonator*. Paragrafen föreskriver om hälsokontroll för donatorer.

Grundlagsutskottet har i sitt utlåtande fäst sig vid bemyndigandet i 34 § 2 punkten att utfärda förordning. Denna behörighet avser enligt motiveringen bl.a. att genom en säkerhetskontroll säkerställa att personen inte har någon smittsam eller ärftlig sjukdom. Det handlar enligt grundlagsutskottet uppenbart om ett fall då de grundläggande bestämmelserna i sista hand måste utfärdas genom lag på grundval av 80 § i grundlagen. Detta är en förutsättning för att närmare bestämmelser skall kunna meddelas genom förordning.

Också social- och hälsovårdsutskottet är av den åsikten att det behövs grundläggande bestämmelser om hälsokontroller i lagen för att närmare bestämmelser skall kunna meddelas genom förordning.

Med åberopande av utlåtandena föreslår lagutskottet att 13 § kompletteras med grundläggande bestämmelser om hälsokontrollen. Vid hälsokontrollen skall man förvissa sig om att donatorn inte är bärare av någon sådan allvarlig ärftlig sjukdom eller sådan smittsam sjukdom som kan ge upphov till en allvarlig sjukdom hos den kvinna som genomgår assisterad befruktning eller det barn som föds till följd av den as-

sisterade befruktningen och att könscellsdonationen inte medför hälsorisker för donatorn.

Om 12 (13) § kompletteras på föreslaget sätt, är bemyndigandet att utfärda förordning i 34 § 2 punkten helt korrekt och behöver inte ändras.

13 (14) — 17 §. I paragraferna finns bestämmelser om uppgifter som skall inhämtas om donatorn, donatorns samtycke till användning av hans eller hennes könsceller, handling i vilken donatorn ger sitt samtycke och om donatorns samtycke till att identiteten röjs.

Av grundlagsutskottets ståndpunkt till lagstiftningsordning följer att lagförslaget, som det påpekas i den allmänna motiveringen, måste ändras för att den som har fötts genom assisterad befruktning skall ha rätt att få information om donatorns identitet när han eller hon har fyllt 18 år. Därför föreslår utskottet

- att bestämmelserna om donatorns personporträtt stryks i 13 (14) — 15 (16) §
- att propositionens 17 § om donatorns samtycke till att identiteten röjs stryks i lagförslaget och
- att sista meningen i 14 (15) § 1 mom. omformuleras till följd av nämnda ändringar.

Strykningen av 17 § påverkar numreringen av de efterföljande paragraferna. Dessutom måste de interna hänvisningarna i lagförslaget ses över. Utskottet motiverar inte nedan dessa ändringar särskilt.

17 (19) och 18 (20) §. I paragraferna ingår bestämmelser om anmälan av uppgifter om donatorn till registret över könscellsdonationer och om rätt för den som har sitt ursprung i en donerad könscell eller ett donerat embryo att få information.

I och med att ett barn som har sitt ursprung i en donerad könscell har rätt att få information måste bestämmelserna om donatorns personporträtt strykas i dessa paragrafer.

4 kap. Rätt för den som har sitt ursprung i en donerad könscell eller ett donerat embryo att få uppgifter

21 (23) — 25 §. Paragraferna föreskriver om registret över könscellsdonationer, rätt för den som har sitt ursprung i en donerad könscell eller ett donerat embryo att få information och om kontakt med en donator som inte givit sitt samtycke till kontakt.

På grund av barnets ovillkorliga rätt till information måste i 23 och 24 § i propositionen strykas bestämmelserna om att donatorn kan vägra att hans eller hennes personuppgifter lämnas ut till barnet samt bestämmelserna om donators personporträtt. Den linje som valts för rätten att få information gör att 25 § i propositionen blir onödig och bör följaktligen strykas i lagförslaget. Också denna strykning påverkar numreringen av de återstående paragraferna.

5 kap. Bestämmelser om verksamheten

23 (26) och 26 (29) §. Paragraferna reglerar tillståndsförfarandet kring assisterad befruktning och Rättsskyddscentralens för hälsovården rätt att återkalla ett tillstånd om gällande bestämmelser inte har iakttagits vid behandlingen.

Grundlagsutskottet tar i sitt utlåtande upp den rätt 29 § 1 mom. ger Rättsskyddscentralen för hälsovården att återkalla ett i 26 § avsett tillstånd till lagring av könsceller och embryon och till assisterad befruktning. Bestämmelserna i 29 § om återkallande av tillstånd bör enligt grundlagsutskottet kompletteras med ett lagrum om proportionalitetsprincipen, eftersom förslaget innebär att obetydliga brister eller missförhållanden kan leda till att tillståndet återkallas.

Lagutskottet föreslår att förutsättningarna i 26 (29) § 1 mom. för att återkalla ett tillstånd stramas åt genom tillägg av kravet att förseelsen skall vara väsentlig. Då kan en allvarlig överträdelse eller upprepade överträdelser, om ock små, av bestämmelserna leda till att tillståndet återkallas.

6 kap. Särskilda bestämmelser

28 (31) §. *Sekretessbestämmelser.* Enligt paragrafen är handlingar som avses i denna lag journalhandlingar enligt lagen om patientens ställning och rättigheter. Uppgifterna i handlingarna är därför sekretessbelagda och yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården får inte lämna ut uppgifter ur handlingarna till utomstående.

Dessutom föreslås det att uppgifter ur den arkiverade handling som uppgjorts över ett pars samtycke och i vilken könscellsdonators kod har antecknats samt uppgifter ur registret över könscellsdonationer skall få lämnas ut i enlighet med denna lag endast åt den som har sitt ursprung i donators könscell.

Också i denna paragraf bör passusen om donators personporträtt utgå.

Lagutskottet vill understryka

- att paragrafen åsidosatts av bestämmelserna om rätt till information i grundlagen (t.ex. 111 §) (GrUU 59/2002 rd).
- att även om en samtyckeshandling är en journalhandling, kan och får dessa uppgifter inte lämnas ut till det behandlade paret trots parets patientstatus och

29 (32) §. *Förvaring av uppgifter.* Enligt 1 mom. skall den arkiverade handling som uppgjorts över ett pars samtycke och i vilken donatorskoden har antecknats, donators personporträtt och uppgifter i registret över könscellsdonationer förvaras permanent. I 2 mom. föreskrivs det att det genom förordning av social- och hälsovårdsministeriet kan bestämmas att vissa handlingar innehållande donatorskoden får överföras från serviceproducentens arkiv till annan förvaring.

Vid utskottsbehandlingen har det ifrågasatts om Rättsskyddscentralen för hälsovården faktiskt skall vara skyldig, trots att paragrafen förutsätter det, att i registret över könscellsdonationer spara uppgifter om donatorer vars könsceller aldrig använts och inte längre kan användas för assisterad befruktning.

Lagutskottet finner anmärkningen befogad och föreslår att bestämmelserna ändras på följande sätt:

- Paragrafens 1 mom. ändras så att Rättsskyddscentralen för hälsovården får förstöra uppgifterna om en donator om det är helt klart att de donerade könscellerna inte har använts för assisterad befruktning och inte längre kan användas för detta ändamål. Att donerade könsceller används i forskning utgör inget hinder för att utplåna uppgifterna.
- Den föreslagna 6 § kompletteras, som redan tidigare föreslagits, med ett nytt 4 mom. om serviceproducentens anmälningskyldighet.
- Dessutom preciseras 29 (32) § 2 mom. med bestämmelser om var handlingarna skall förvaras när serviceproducenten upphör med sin verksamhet. De i 9 § 2 mom. avsedda handlingarna skall förvaras permanent skall när det gäller den offentliga hälso- och sjukvården flyttas över till serviceproducentens huvudmans, alltså kommunens eller samkommunens arkiv och när det gäller den privata hälso- och sjukvården till den länsstyrelses arkiv inom vars område servicen tillhandahållits.

30 (33) §. *Behandling av ärenden vid Rättsskyddscentralen för hälsovården.* Enligt paragrafen handläggs och avgörs en del ärenden som rättsskyddscentralen för hälsovården skall sköta enligt denna lag av en nämnd i anslutning till Rättsskyddscentralen. Närmare bestämmelser om handläggningen av dessa ärenden utfärdas genom förordning av social- och hälsovårdsministeriet.

Grundlagsutskottet påpekar i sitt utlåtande att propositionen inte säger exakt ut vilken nämnd som avses. Tillståndsregleringen har enligt utlåtandet vissa kopplingar till näringsfriheten. Behovet av övervakning är i detta fall så uppenbart och vägande att näringsfriheten inte ställer några hinder i vägen för tillståndsplikten. Koppling-

en till de grundläggande fri- och rättigheterna kräver dock att lagen har närmare bestämmelser om nämnden, framför allt om dess sammansättning och beslutförhet. Det är viktigt att nämnden har karaktären av myndighet. Annars kan de allmänna lagarna om förvaltningsrätten eller förvaltningsprocesslagen, som är av stor betydelse för rättssäkerheten, inte tillämpas på nämnden.

Av lagen om Rättsskyddscentralen för hälsovården framgår att det finns flera nämnder vid centralen. Propositionen har beretts med tanke på att uppgifterna i denna lag anförtros nämnden för abort- och steriliseringsärenden. Men den ändring av lagen om Rättsskyddscentralen för hälsovården som skulle behövas för detta har inte tagits fram i detta sammanhang.

Med hänvisning till grundlagsutskottets utlåtande föreslår lagutskottet att paragrafen i detta skede preciseras så att de uppgifter som enligt denna lag hör till Rättsskyddscentralen för hälsovården handläggs av centralens nämnd för abort- och steriliseringsärenden. Dessutom kompletteras paragrafen med bestämmelser om nämndens sammansättning och beslutförhet.

Lagutskottet har informerats om att social- och hälsovårdsministeriet avser att i början av nästa valperiod lämna riksdagen en proposition om ändring av lagen om Rättsskyddscentralen för hälsovården. I det sammanhanget kommer det att föreslås att nämnden döps om så att namnet utvisar att nämnden också har hand om frågor som gäller assisterad befruktning. Lagutskottet ser helst att lagändringen sker så snabbt att lagen har trätt i kraft och nämnden fått sitt rätta namn när den nu aktuella lagen träder i kraft.

7 kap. Straffbestämmelser

33 (36) — 37 (40) §. Lagförslagets straffbestämmelser har samlats under 7 kap. Vid utskottsbehandlingen har kritik framförts mot bestämmelserna. Det har bl.a. påtalats

- att bestämmelsernas skyddsintressen, de föreslagna straffskalorna och förutsättningarna för tillräknande inte är genomtänkta

- att kriminaliseringarna och straffskalorna lagts fast utan hänsyn till att det inte bara genom straffrättsliga straff utan också genom administrativ övervakning går att ingripa i hälso- och sjukvårdspersonalens och hälso- och sjukvårdsenheternas verksamhet
- att det knappast är förenligt med riktlinjerna i straffrättsreformen att jämställa uppsåtlighet med oaktsamhet och
- att straffbestämmelserna med hot om fängelse enligt principerna i totalrevideringen av strafflagen bör koncentreras till strafflagen och införas i strafflagens 22 kap., som ersätter kapitlet om fosterfördrivning.

Utskottet menar att straffbestämmelserna inte ägnats tillräcklig uppmärksamhet när lagen beretts. Straffbestämmelserna är alltför stränga jämfört med t.ex. bestämmelserna om medicinsk forskning. Resultatet blir detsamma om man utgår från nuläget. Assisterad befruktning regleras i dag enbart av yrkesetisk praxis kompletterad med administrativ kontroll av yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården. Tillgängliga uppgifter ger vid handen att denna reglering fungerat utan att något nämnvärt missbruk skulle ha förekommit.

Utskottet anser sig dock inte i detta sammanhang kunna göra några genomgripande korrigeringar utan föreslår endast preciseringar i fråga om tillräknande och brottsrubriceringar. Utskottet förutsätter att regeringen med det snaraste bereder ett förslag till ändring av strafflagen där de straffbestämmelser i lagen om assisterad befruktning som innehåller hot om fängelse flyttas över till ett totalreviderat 22 kap. i strafflagen och att det samtidigt övervägs hur bestämmelserna med hot om fängelse förhåller sig till bl.a. straffbestämmelserna i lagen om medicinsk forskning och bestämmelserna för hälsosektorn i strafflagens 44 kap., som reviderades 2002.

33 (36) §. Brotts mot bestämmelserna om användning av könsceller vid assisterad befruktning. Enligt paragrafen är det straffbart att påverka könsceller eller embryon, att handla utan dona-

torns samtycke och att utan tillstånd lagra köns- celler eller embryon.

Med hänvisning till det ovan sagda föreslår utskottet en ändring av paragrafen så att gärningen blir straffbar om den utförs uppsåtligt eller av grov oaktsamhet och att brottsrubriceringen ändras till *brott mot användning av köns- celler*.

34 (37) §. Brotts mot bestämmelserna om barnets identitet vid assisterad befruktning. Den som äventyrar möjligheterna för en person som har sitt ursprung i en donerad köns- cell att få uppgifter om donatorn genom att underlåta att efterkomma bestämmelserna om givande eller antecknande av koden eller om anmälan av donatorsuppgifterna för registrering eller om förvaring av handlingar gör sig enligt paragrafen skyldig till straffbar handling.

Utskottet föreslår att försummelsen skall vara uppsåtlig eller vara gjord av grov oaktsamhet för att vara straffbar. Dessutom föreslår utskottet att straffbenämningen ändras till *brott mot kränkning av barnets identitet*.

Med tanke på barnets identitet kan också ett anteckningsfel som gjorts av oaktsamhet leda till att uppgifterna om ett blivande barns ursprung oåterkalleligt går förlorade. Men det är inte riktigt, menar utskottet, att gärningen bestraffas också när den görs av oaktsamhet, vilket föreslagits i paragrafen. Det kan hända att försummelsen uppdagas först efter några årtionden efter att den skett när någon vill ha reda på sitt ursprung. Då skulle brottet, om det skulle gå under det epitetet, vara preskriberat och ingenting fanns att göra åt saken. Saken bör enligt utskottet åtgärdas på ett annat sätt: Serviceproducenten bör åläggas skyldighet till betryggande intern kontroll och övervakning för att sådana fel inte skall uppstå.

35 (38) §. Brotts mot förbudet att anlita surrogat- föderska vid assisterad befruktning. Paragrafen föreskriver att det är straffbart att utföra assisterad befruktning på par eller kvinnor när det finns anledning att anta att barnet kommer att ges bort som adoptivbarn. Den som gör sig skyldig till detta döms för brott mot förbudet att anlita sur-

rogatföderska vid assisterad befruktning. Straffbarhet kräver att gärningen är uppsåtlig eller gjord av oaktsamhet.

Utskottet har gått in för att assisterad befruktning tillåts bara för par bestående av en kvinna och man som lever i äktenskap eller som sambor. Assisterad befruktning får inte göras på ensamstående kvinnor. För att förstärka förbudet bör det också enligt lag vara straffbart att utöva sådan verksamhet.

Utskottet föreslår att paragrafen utvidgas till att gälla brott mot 7 § 1 mom. Brottsrubriceringen ändras till *brott mot assisterad befruktning* och gärning är straffbar om den utförs uppsåtligt eller av grov oaktsamhet.

36 (39) §. *Förseelse mot bestämmelserna om assisterad befruktning.* Det är enligt paragrafen straffbart att utlova eller betala belöning för överlåtelse av könsceller eller embryon eller kostnadsersättning som strider mot 16 (18) §.

Riksdagen har helt nyss godkänt en ändring av strafflagen utifrån proposition RP 44/2002 rd om strafflagens allmänna läror. En följdkonsekvens härav är att straffbestämmelser utanför strafflagen måste ges en ny skrivning som uttrycker förutsättningarna för tillräknande. Därför föreslår utskottet att paragrafen kompletteras med ett krav på att gärningen skall vara uppsåtlig.

8 kap. Ikraftträdelse- och övergångsbestämmelser

38 (41) och 39 (42) §. I paragraferna ingår sedvanliga övergångsbestämmelser om när lagen träder i kraft och en föreskrift om att åtgärder som verkställigheten av lagen förutsätter får vidtas innan lagen träder i kraft. Dessutom har i paragraferna tagits in bestämmelser i avsikt att lagringen av könsceller och embryon och assisterad befruktning skall kunna fortgå också efter att lagen trätt i kraft.

Grundlagsutskottet fäster i sitt utlåtande uppmärksamheten på att vissa ansökningar om tillstånd enligt 42 § 3 mom. kan handläggas och avgöras redan innan lagen träder i kraft. Grund-

lagsutskottet konstaterar att lagen givetvis inte får tillämpas innan den träder i kraft och att det inte går att jämställa avgörande av ansökningar med tekniska åtgärder som får vidtas innan lagen träder i kraft. Därför måste ikraftträdelse- och övergångsbestämmelserna omstruktureras.

För att ikraftträdelse- och övergångsbestämmelsernas syfte skall nås föreslår lagutskottet, samtidigt som det hänvisar till sin ståndpunkt i den allmänna motiveringen, att en lämplig ikraftträdelse- och övergångsbestämmelse vore den 1 januari 2004, att 38 (41) § kompletteras med en bestämmelse om att reglerna gällande tillståndsförfarande och nämnden kan träda i kraft tidigare än lagen.

Lagutskottet framhåller att lagen är av den arten att den inte kan vara retroaktiv och att bestämmelsen om barnets rätt till information inte kan gälla genom assisterad befruktning tillkomna barn som fötts efter att lagen trätt i kraft. Där emot skall dessa bestämmelser om rätt till information tillämpas på alla fall där befruktningen skett efter att lagen trätt i kraft. Därför kan 39 (42) § 1 och 2 mom., enligt vilka det ännu två år efter att lagen trätt i kraft skulle vara tillåtet med anonyma könscellsdonationer, inte godkännas. I stället föreslår utskottet att det tas in en bestämmelse i lagen om att könsceller som donerats innan lagen trädde i kraft och som är avsedda att användas vid assisterad befruktning får användas för detta ändamål efter att lagen trätt i kraft bara om donatorn efter att ha fått den i 14 (15) § avsedda informationen ger sitt samtycke till att könscellerna används.

2. Lag om ändring av lagen om faderskap

16 a §. *Av modern och äkta mannen lämnat godkännande.* Paragrafen föreslås få ett nytt 3 mom. med bestämmelser om erkännande av barn som fötts till följd av sådan behandling enligt 12 § lagen om användning av könsceller som en ensamstående kvinna genomgått.

Eftersom utskottet ovan föreslagit att 12 § i lagen om assisterad befruktning skall strykas, bör också det föreslagna nya 3 mom. i 16 a § utgå.

34 §. *Grunderna för upphävande av faderskap.* Enligt 4 mom. är den äkta mannens faderskap upphävt då en annan man på föreskrivet sätt har erkänt faderskapet och domaren har godkänt erkännandet.

Efter att regeringen lämnade sin proposition har faderskapslagen ändrats och från och med den 1 mars 2003 är det magistraten i stället för tingsrätten som fastställer faderskapet. Därför föreslår utskottet att bestämmelsen ändras genom att det är magistraten som godkänner erkännandet.

Ingressen. Av de två föreslagna ändringarna följer att ingressen måste ses över.

Lagmotionen

Lagutskottet har behandlat ärendet utifrån propositionen men gjort tillämpningsområdet snävare. Följaktligen föreslår utskottet att lagmotionen, som breddar urvalet av tillåtna metoder vid assisterad befruktning, förkastas.

Förslag till beslut

På grundval av det ovanstående föreslår lagutskottet

att det första och det andra lagförslaget godkänns med ändringar (Utskottets ändringsförslag) och

att lagmotion LM 79/2002 rd avslås.

Utskottets ändringsförslag

1.

Lag

om användning av könsceller och embryon vid assisterad befruktning

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

1 kap.

Allmänna bestämmelser

1 §
(Som i RP)

2 §

Definitioner

I denna lag avses med

1) *par* en kvinna och en man som lever tillsammans i äktenskap eller under äktenskapsliknande förhållanden,

2) *donation av könsceller* överlåtelse av egna spermier eller äggceller för att användas vid assisterad befruktning av någon annan,

3) *könscellsdonator* en person som donerar könsceller för att användas i det syfte som avses i 2 punkten,

4) *serviceproducenter* sådana verksamhetsenheter inom hälso- och sjukvården och läkare som innehar tillstånd enligt 23 §, samt

5) *verksamhetsenheter inom hälso- och sjukvården* hälsovårdscentraler enligt folkhälsolagen (66/1972), sjukhus eller andra separata verksamhetsenheter för sjukvård enligt lagen om specialiserad sjukvård (1062/1989), *någon annan helhet med behandlingsansvar som utses av samkommunen för ett sjukvårdsdistrikt* och enheter som tillhandahåller hälso- och sjukvårdstjänster enligt lagen om privat hälso- och sjukvård (152/1990).

3 §
(Som i RP)

4 §

*Begränsningar i användningen av könsceller
och embryon*

(1 och 2 mom. som i RP)

Med forskning avses i denna lag inte

(1 punkten som i RP)

2) åtgärder genom vilka det utan att äventyra embryots naturliga utveckling är möjligt att fastställa att könscellen eller embryot har en frisk arvs massa i fråga om en *allvarlig* sjukdom, eller genom vilka könstillhörigheten kan fastställas i det syfte som nämns i 5 §.

5 §

Inverkan på barnets egenskaper

(1 mom. som i RP)

Hälsan hos det barn som skall födas får påverkas genom val av könsceller och embryon som konstaterats vara friska i förhållande till den undersökta *allvarliga sjukdomen*. Barnets könstillhörighet får påverkas, om den assisterade befruktningen sker med parets egna könsceller och ett barn av motsatt kön med dessa könsceller skulle löpa avsevärd risk att få en allvarlig sjukdom.

(3 mom. som i RP)

6 §

*Begränsningar i lagringen av könsceller och
embryon*

(1 mom. som i RP)

Donerade könsceller och embryon skall förintas utan dröjsmål, om det i samband med en hälsokontroll eller annars framgår att de inte kan användas för assisterad befruktning eller om donatorn enligt 14 § 2 mom. har återkallat sitt samtycke. Könscellerna eller embryona skall också förintas utan dröjsmål när det har kommit till serviceproducentens kännedom att könscellsdonatorn eller den ena av dem som har donerat em-

bryot har avlidit. Donerade könsceller och embryon skall förintas senast *tio* år efter det att donationen mottogs.

(3 mom. som i RP)

En serviceproducent som har gjort en anmälan till registret över könscellsdonationer enligt 21 § 2 mom. skall underrätta Rättsskyddscentrallen för hälsovården om serviceproducenten vet att könscellerna från en viss donator inte har använts för assisterad befruktning innan de skall förintas enligt vad som föreskrivs i 1 eller 2 mom. (Nytt 4 mom.)

2 kap.

Utförande av assisterad befruktning

7 §

Förutsättningar för utförande av assisterad befruktning

(1 mom. som i RP)

Assisterad befruktning får inte utföras, om

1) parets ena part är gift med en tredje person,

2) (*utesl.*) graviditeten på grund av kvinnans ålder eller hälsotillstånd kan förorsaka en betydande fara för kvinnans eller barnets hälsa,

3) parets ena part har återkallat sitt samtycke till assisterad befruktning,

4) parets ena part har avlidit,

5) det är uppenbart att paret inte kan trygga en harmonisk uppväxt för barnet, eller

6) det finns anledning att anta att barnet kommer att ges bort som adoptivbarn.

(3 mom. *utesl.*)

8 §

(Som i RP)

9 §

Handling i vilken paret ger sitt samtycke

(1 och 2 mom. som i RP)

I arkivexemplaret av handlingen skall även antecknas vilken metod för assisterad befruktning som har använts, att eventuella villkor har

beaktats, tidpunkten när metoden användes samt konstaterad graviditet. Om donerade könsceller eller embryon har använts vid den assisterade befruktningen, skall på arkivexemplaret även antecknas den donatorskod som avses i 17 §.

10 och 11 §
(Som i RP)

12 §
(Utesl.)

3 kap.

Donation av könsceller och embryon

12 (13) §

Könscellsdonator

Könsceller kan doneras av en person som har fyllt 18 år och som har godkänts vid hälsokontroll, *förutsatt att hälsokontrollen har bekräftat*

1) att han eller hon inte har en allvarlig ärftlig sjukdom eller en smittsam sjukdom som kan leda till att den kvinna som genomgår assisterad befruktning eller det blivande barnet får en allvarlig sjukdom, och

2) att könscellsdonationen inte medför någon hälsorisk för honom eller henne.

13 (14) §

Uppgifter som skall inhämtas om donatorn

(1 mom. som i RP)
(2 mom. *utesl.*)

Andra uppgifter om donatorn än de som avses i denna paragraf eller i 15 § får inte inhämtas.

14 (15) §

Donatorns samtycke till användning av hans eller hennes könsceller

En donators könsceller får användas för assisterad befruktning endast om donatorn har givit ett samtycke med detta innehåll till den service-

producent som tar emot donationen. Innan samtycket tas emot skall donatorn informeras om de *medicinska och rättsliga (utesl.)* omständigheter som är förknippade med donation av könsceller och särskilt med de omständigheter som avses i 22 §.

(2 mom. som i RP)

15 (16) §

Handling i vilken donatorn ger sitt samtycke

Donatorns samtycke till att könsceller får användas för assisterad befruktning av någon annan skall ges i en särskild handling, av vilken skall framgå

1) donatorns namn, personbeteckning eller födelsedatum och adress,

2) att donatorn har genomgått föreskriven hälsokontroll (*utesl.*),

3) att donatorn har fått den information som avses i 14 § 1 mom., samt

4) eventuella villkor för användning av könscellerna.

(2 mom. *utesl.*)

(2 och 3 mom. som 3 och 4 mom. i RP)

17 §
(Utesl.)

16 (18) §
(Som i RP)

17 (19) §

Donatorskod

I fråga om en donator skall i stället för hans eller hennes personuppgifter användas endast en kod (*donatorskod*) när han eller hon vid den hälsokontroll som avses i 12 § har godkänts som könscellsdonator. Den serviceproducent som har tagit emot donationen skall anteckna donatorskoden i arkivexemplaret av den handling som innehåller donatorns samtycke (*utesl.*) samt på den ampull, det kapillärrör eller det kärl av annat slag i vilket de donerade könscellerna förvaras.

18 (20) §

Anmälan av uppgifter om donatorn till registret över könscellsdonationer

Den serviceproducent som har tagit emot donationen skall ofördröjligen tillställa registret över könscellsdonationer uppgifterna om donatorskoden, donatorns namn, personbeteckning eller födelsedatum samt ange huruvida det är fråga om donation av spermier, äggceller eller embryon. (*Utesl.*)

19 (21) §

Förvaring och förstörande av handlingar som gäller donatorn

De uppgifter som i samband med hälsokontrollen har inhämtats om donatorn samt arkivexemplaret av den handling som innehåller donatorns samtycke skall förvaras i arkivet hos den serviceproducent som i enlighet med 14 § 1 mom. har mottagit donatorns samtycke. Uppgifterna och handlingarna skall förvaras åtskilda från donatorns övriga journalhandlingar. Donatorns identifieringsuppgifter och övriga personuppgifter om donatorn som har inhämtats i samband med hälsokontrollen samt arkivexemplaret av den handling som innehåller donatorns samtycke skall förstöras ett år efter det att de donerade könscellerna eller embryona användes eller förintades eller donerades för ändamål som avses i 6 § 3 mom.

20 (22) §
(Som i RP)

4 kap.

Rätt för den som har sitt ursprung i en donerad könscell eller ett donerat embryo att få uppgifter

21 (23) §

Registret över könscellsdonationer

(1 och 2 mom. som i RP)

(3 och 4 mom. *utesl.*)

22 (24) §

Rätt till information

Den som har sitt ursprung i en donerad köns-cell eller ett donerat embryo har efter att ha fyllt 18 år rätt att

1) av serviceproducenten få en kopia av den arkiverade handling som avses i 9 § samt den donatorskod som har antecknats i denna, *och*

2) efter att ha uppgivit donatorskoden få uppgift om donatorns identitet ur registret över könscellsdonationer.

(3 punkten *utesl.*)

25 §
(*Utesl.*)

5 kap.

Bestämmelser om verksamheten23 (26) — 25 (28)§
(Som i RP)

26 (29) §

Återkallande av tillstånd

Om gällande bestämmelser om verksamheten överträtts väsentligt vid utförandet av assisterad befruktning eller lagring av könsceller eller embryon, kan Rättsskyddscentralen för hälsovården återkalla ett tillstånd som den har beviljat enligt 23 §. Rättsskyddscentralen för hälsovården kan vid behov bestämma om utförande av inspektion av verksamheten. Förekommer brister eller missförhållanden i verksamheten, kan Rättsskyddscentralen för hälsovården bestämma att verksamheten skall avbrytas tills bristerna eller missförhållandena har avhjälpits, eller återkalla tillståndet.

(2 mom. som i RP)

27 (30) §
(Som i RP)

6 kap.

Särskilda bestämmelser

28 (31) §

Sekretessbestämmelser

Handlingar som avses i denna lag är journalhandlingar enligt lagen om patientens ställning och rättigheter. Ur registret över könscellsdonationer får ur den arkiverade handling som uppgjorts över ett pars samtycke och i vilken könscellsdonatorns kod har antecknats (*utesl.*) uppgifter i enlighet med denna lag utlämnas endast åt den som har sitt ursprung i donatorns könscell. Uppgifterna får inte utlämnas åt någon annan, oberoende av vad som annars föreskrivs om utlämnande av uppgifter.

29 (32) §

Förvaring av uppgifter

Den arkiverade handling som uppgjorts över ett pars samtycke och i vilken donatorskoden har antecknats (*utesl.*) och uppgifter i registret över könscellsdonationer får inte förstöras. Rättsskyddscentralen för hälsovården får dock förstöra de uppgifter som finns i registret över könscellsdonationer om en donator vars könsceller inte har använts och inte kan användas för assisterad befruktning.

Om serviceproducentens verksamhet upphör överförs handlingarna inom den offentliga hälso- och sjukvården till huvudmannens arkiv och inom den privata hälso- och sjukvården till arkivet vid den länsstyrelse i det län där tjänsten tillhandahölls.

30 (33) §

Behandling av ärenden vid Rättsskyddscentralen för hälsovården

Ärenden som enligt 23 och 26 § (*utesl.*) skall skötas av Rättsskyddscentralen för hälsovården handläggs av centralens nämnd för abort- och steriliseringsärenden.

När nämnden handlägger ärenden som avses i 23 eller 26 § har den en ordförande och tre andra ledamöter. Ordföranden skall vara en tjänsteman vid Rättsskyddscentralen för hälsovården och en av ledamöterna skall representera juridisk, en medicinsk och en social sakkunskap. Vid behov skall nämnden höra experter på psykiatri, obstetrik och genetik. Nämnden är beslutsfär när den är fulltalig. (Nytt 2 mom.)

31 (34) §

Närmare bestämmelser om förfarandet och verksamhetsförutsättningarna

Genom förordning av social- och hälsovårdsministeriet meddelas vid behov närmare bestämmelser om

1) lagring och förintande av könsceller och embryon enligt 6 §,

2) hälsokontroll enligt 12 §,

3) den kod som enligt 17 § skall tas i bruk om donatorn samt hur koden skall användas,

4) lokaliteter, apparater och personal samt övriga verksamhetsförutsättningar, som avses i 23 §, och

5) åtgärder gällande överföring av handlingar som gäller upphörandet av verksamheten och lagret av könsceller som avses i 27 §.

32 (35) §

(Som i RP)

7 kap.

Straffbestämmelser

33 (36) §

Brott mot bestämmelserna om användning av könsceller (utesl.)

Den som uppsåtligt eller av grov oaktsamhet

1) i strid med bestämmelserna i 4 § 1 mom. använder könsceller eller embryon för assisterad befruktning,

2) i strid med 5 § påverkar eller försöker påverka ett barns egenskaper,

3) vid assisterad befruktning för åstadkommande av graviditet tar emot eller använder könsceller eller embryon utan samtycke av den vars könsceller eller embryon det är frågan om, eller

4) lagrar könsceller eller embryon eller utför assisterad befruktning utan tillstånd som avses i 23 §,

skall för *brott mot bestämmelserna om användning av könsceller (utesl.)* dömas till böter eller fängelse i högst ett år.

34 (37) §

Kränkning av barnets identitet (utesl.)

Den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet försummar att iaktta bestämmelserna i (utesl.) 17 § om donatorskoden eller i 18 § om anmälande av donatorsuppgifterna för registrering eller i 19 § om förvaring av handlingar, skall för ***kränkning av barnets identitet (utesl.)*** dömas till böter eller fängelse i högst ett år.

35 (38) §

Brott mot bestämmelserna om assisterad befruktning

Den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet utför assisterad befruktning i strid med 7 § 1 mom. eller 2 mom. 6 punkten skall för **brott mot bestämmelserna om (utesl.) assisterad befruktning** dömas till böter eller fängelse i högst ett år.

36 (39) §

Förseelse mot bestämmelserna om assisterad befruktning

Den som i strid med 16 § uppsåtligen lovar betala arvode eller ersättning för donation av könsceller, skall för **förseelse mot bestämmelserna om assisterad befruktning** dömas till böter.

37 (40) §

Sekretessbrott

Brott mot tystnadsplikt som föreskrivs i 28 § bestraffas enligt 38 kap. 1 eller 2 § strafflagen (39/1889), om inte gärningen skall bestraffas enligt 40 kap. 5 § strafflagen eller strängare straff för gärningen föreskrivs någon annanstans i lag.

8 kap.

Ikraftträdelse- och övergångsbestämmelser

38 (41) §

Ikraftträdande

Denna lag träder i kraft den . *Lagens 23 och 30 § träder dock i kraft redan den* (2 mom. som i RP)

39 (42) §

Övergångsbestämmelser

Könsceller och embryon som *har donerats* innan denna lag har trätt i kraft *och är avsedda att användas vid assisterad befruktning får (utesl.)* efter att lagen har trätt i kraft användas för detta ändamål *bara, om donatorn har gett sitt samtycke efter att ha blivit informerad på det sätt som 14 § avser.*

(2 mom. *utesl.*)

Ansökningar om tillstånd som avses i 23 § kan handläggas innan lagen träder i kraft. En serviceproducent som har inlämnat sin ansökan före ikraftträdandet kan *när lagen har trätt i kraft* utan tillstånd fortsätta sin verksamhet tills ansökan avgörs, om producenten iakttar bestämmelserna i denna lag. En ansökan om tillstånd skall avgöras inom ett *halvår efter att lagen har trätt i kraft.*

2.

Lag

om ändring av lagen om faderskap

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen den 5 september 1975 om faderskap (700/1975) 3 § 2 mom., 10 §, 28 § 1 mom., 34 §, 35 § 4 mom. och 42 § 2 mom., av dessa lagrum 34 § sådan den lyder delvis ändrad i lag 351/1980 och 927/2002 samt 42 § 2 mom. sådant det lyder i lag 351/1980, samt

fogas till 3 §, sådan den lyder delvis ändrad i nämnda lag 351/1980, ett nytt 3 mom. och till lagen en ny 3 a § (*utesl.*) som följer:

3, 3 a och 10 §
(Som i RP)

16 a §
(*Utesl.*)

28 §
(Som i RP)

34 §

Den äkta mannens faderskap är upphävt, då en annan man än den äkta mannen på så sätt som föreskrivs i 15 § 1 mom. har erkänt faderskapet och *magistraten* har godkänt erkännandet.

35 och 42 §
(Som i RP)

Ikraftträdelsebestämmelsen
(Som i RP)

Grunderna för upphävande av faderskap

(1—3 mom. som i RP)

Helsingfors den 5 februari 2003

I den avgörande behandlingen deltog

ordf. Henrik Lax /sv
vordf. Matti Vähänäkki /sd
medl. Sulo Aittoniemi /alk
Leena-Kaisa Harkimo /saml (delvis)
Erkki Kanerva /sd
Toimi Kankaanniemi /kd
Seppo Lahtela /cent
Annika Lapintie /vänt
Kari Myllyniemi /cent

Kirsi Ojansuu /gröna
Veijo Puhjo /vänt
Susanna Rahkonen /sd
Tero Rönni /sd
Mauri Salo /cent
Petri Salo /saml
Timo Seppälä /saml
Marja Tiura /saml
ers. Pekka Ravi /saml (delvis).

Sekreterare var

utskottsråd Kaisa Vuorisalo.

RESERVATION 1

Motivering

I lagutskottets betänkande föreslås att assisterad befruktning endast skall ges till par som lider av ofrivillig barnlöshet eller när ett barn som kan födas av parets egna könsceller löper en avsevärd risk att drabbas av en allvarlig sjukdom. Med par avses en man och en kvinna som lever i äktenskap eller under äktenskapsliknande förhållanden. Lagutskottet har i sitt betänkande stannat för att assisterad befruktning inte alls får ges till en kvinna som inte lever i ett parförhållande med en man.

Enligt vår uppfattning är denna avgränsning misslyckad. Vi anser att rätten till assisterad befruktning skall vara parförhållandeneutral. I betänkandet försätts kvinnorna emellertid i en ojämlig ställning beroende på om de lever i äktenskap, under äktenskapsliknande förhållanden, i ett registrerat partnerskap eller ensamma.

I betänkandet vill man begränsa rätten till assisterad befruktning till ofrivillig barnlöshet, som uppfattas som ett medicinskt begrepp. Assisterad befruktning ses då som vård av en sjukdom. Det är emellertid inte alltid möjligt att finna orsakerna till barnlöshet. Enligt propositionen handlar det om barnlöshet då ett par inte trots ett samliv under en period på cirka ett halvt år till ett år inte har lyckats åstadkomma en graviditet.

Ofruktsamhet är inte ett entydigt utan tvärtom ett mycket relativt begrepp. Orsakerna till barnlösheten kan finnas hos kvinnan eller hos båda parterna, också hos mannen. Ett par där kvinnan är fullt fruktsam skall alltså också ha rätt till assisterad befruktning.

Assisterad befruktning är en både fysiskt och psykiskt tung process. Det är skäl att understryka betydelsen av psykiskt stöd både innan vården har påbörjats och under den. Det är osannolikt att någon vill gå in för assisterad befruktning på lättvindiga grunder. Rätt för ensamstående kvinnor till assisterad befruktning utan medicinska barnlöshetskriterier försätter inte en-

ligt vår uppfattning ensamstående kvinnor i en bättre ställning än makar och sambor. Det är ytterst osannolikt att makar eller sambor vill genomgå assisterad befruktning om inte orsaken är problem med att få barn eller hotet att ett barn eventuellt föds med en allvarlig sjukdom.

Då kriterierna för när assisterad befruktning kan genomföras bestäms är det skäl att beakta den situation som råder i dag och de många olika formerna av familjebildning. I praktiken har till dags dato också ensamstående kvinnor fått vård och med följd av detta fött barn. Då ensamstående kvinnor nu ställs utanför möjligheten till assisterad befruktning innebär det att dessa kvinnor inte längre kan få vård och att det blir en straffbar gärning att ge dem sådan vård. Detta är en klar signal om ogillande från lagstiftarens sida till ensamstående kvinnor som till denna dag har fött barn tack vare assisterad befruktning.

En sådan utveckling skulle gå helt emot den reglering av familjeförhållanden och accepterandet av olika typer av familjer som det levande livet i dag står inför. Familjer bestående av mor och barn är mycket allmänna i dagens Finland och ingen familjeform kan genom lagstiftning prioriteras framom andra. Familjer med mor och barn uppkommer också genom adoption vilket inte har ansetts stå i strid med barnets intressen.

Ett förbud mot assisterad befruktning för ensamstående kvinnor kommer knappast att leda till att dessa inte längre får barn. I praktiken leder det till assisterad befruktning utanför Finlands gränser vilket är möjligt endast för förmögnare kvinnor. Det är också möjligt att bli gravid genom mycket korta förhållanden eller genom hemmainsemination. Dessa båda metoder är förenade med hälsorisker.

I 7 § 2 mom. 5 punkten i lagutskottets betänkande beaktas barnets intresse då det föreskrivs att assisterad befruktning inte får utföras om det är uppenbart att paret inte kan trygga en harmonisk uppväxt för barnet. Vid assisterad befrukt-

ning för ensamstående kvinnor kan barnets intresse tillvaratas på samma sätt genom att man förutsätter att kvinnan skall kunna trygga en harmonisk uppväxt för barnet.

För barnet är det viktigare att vara önskat och att vara föremål för en vuxens omsorg och kärlek än att könscellernas biologiska ursprung och föräldrarnas parförhållande är av en bestämd art. Lagstiftaren borde därför inte ställa några hinder i vägen för assisterad befruktning för alla kvinnor oberoende av parförhållandets karaktär förutsatt att de allmänna kriterierna för assisterad befruktning uppfylls.

Vi anser att 12 § i det första lagförslaget, som lagutskottets majoritet har strukit och som innehåller bestämmelser om assisterad befruktning för kvinnor som inte lever i ett parförhållande

skall tas in i lagen. Den tillskapade faderskapskonstruktionen i regeringens proposition motsvarar ändå inte vår uppfattning om vad en kvinnas identitet består av, varför vi föreslår att bestämmelserna om detta stryks. De arrangemang som föreslås i propositionen motsvarar inte heller grundlagsutskottets uppfattning i saken, jfr GrUU 59/2002 rd s. 4/I. Paragrafen bör utformas så att kvinnan får ansvaret för att trygga en harmonisk utveckling för barnet.

Förslag

Med stöd av det som anförs ovan föreslår vi

att det första lagförslaget godkänns med följande ändringar:

1.

Lag

om användning av könsceller och embryon vid assisterad befruktning

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

1 kap.

Allmänna bestämmelser

1 §

(Som i LaUB)

2 §

Definitioner

I denna lag avses med

(1—3 punkten som i LaUB)

4) *serviceproducenter* sådana verksamhetsenheter inom hälso- och sjukvården och läkare som innehar tillstånd enligt 24 §, samt

(5 punkten som i LaUB)

3—5 §

(Som i LaUB)

6 §

Begränsningar i lagringen av könsceller och embryon

(1 mom. som i LaUB)

Donerade könsceller och embryon skall förintask utan dröjsmål, om det i samband med en hälsokontroll eller annars framgår att de inte kan användas för assisterad befruktning eller om donatorn enligt 15 § 2 mom. har återkallat sitt samtycke. Könscellerna eller embryona skall också förintask utan dröjsmål när det har kommit till serviceproducentens kännedom att könscellsdonatorn eller den ena av dem som har donerat embryot har avlidit. Donerade könsceller och embryon skall förintask senast tio år efter det att donationen mottogs.

(3 mom. som i LaUB)

En serviceproducent som har gjort en anmälan till registret över könscellsdonationer enligt 22 § 2 mom. skall underrätta Rättsskyddscentra-

len för hälsovården om serviceproducenten vet att könscellerna från en viss donator inte har använts för assisterad befruktning innan de skall förintas enligt vad som föreskrivs i 1 eller 2 mom.

2 kap.

Utförande av assisterad befruktning

7 §

Förutsättningar för utförande av assisterad befruktning

(1 och 2 mom. som i LaUB)

(3 mom. som i RP)

8 §

(Som i LaUB)

9 §

Handling i vilken paret ger sitt samtycke

(1 och 2 mom. som i LaUB)

I arkivexemplaret av handlingen skall även antecknas vilken metod för assisterad befruktning som har använts, att eventuella villkor har beaktats, tidpunkten när metoden användes samt konstaterad graviditet. Om donerade könsceller eller embryon har använts vid den assisterade befruktningen, skall på arkivexemplaret även antecknas den donatorskod som avses i 18 §.

10 och 11 §

(Som i LaUB)

12 § (RP)

Assisterad befruktning av en kvinna som inte lever i ett parförhållande

Assisterad befruktning av en kvinna som inte lever i ett sådant parförhållande som avses i 2 § 1 punkten får utföras, om (*utesl.*)

1) *det är uppenbart att graviditeten inte till följd av kvinnans ålder eller hälsotillstånd orsakar avsevärd fara för kvinnans eller barnets hälsa,*

2) *det är uppenbart att kvinnan kan trygga en harmonisk uppväxt för barnet och*

3) *det finns anledning att anta att barnet inte kommer att ges bort som adoptivbarn.*

Vad som föreskrivs (*utesl.*) i 8—11 § om utförande av assisterad befruktning på par gäller i tillämpliga delar också vid sådan assisterad befruktning som avses i denna paragraf.

(3 mom. i RP *utesl.*)

3 kap.

Donation av könsceller och embryon

13 (12)⁴ §

(Som i LaUB)

14 (13) §

Uppgifter som skall inhämtas om donatorn

(1 mom. som i LaUB)

Andra uppgifter om donatorn än de som avses i denna paragraf eller i 16 § får inte inhämtas.

15 (14) §

Donatorns samtycke till användning av hans eller hennes könsceller

En donators könsceller får användas för assisterad befruktning endast om donatorn har givit ett samtycke med detta innehåll till den serviceproducent som tar emot donationen. Innan samtycket tas emot skall donatorn informeras om de medicinska och rättsliga omständigheter som är förknippade med donation av könsceller särskilt med de omständigheter som avses i 23 §.

(2 mom. som i LaUB)

⁴ Inom parentes anges paragrafen i LaUB, inte i RP.

16 (15) §

Handling i vilken donatorn ger sitt samtycke

Donatorns samtycke till att könsceller får användas för assisterad befruktning av någon annan skall ges i en särskild handling, av vilken skall framgå

1) donatorns namn, personbeteckning eller födelsedatum och adress,

2) att donatorn har genomgått föreskriven hälsokontroll,

3) att donatorn har fått den information som avses i 15 § 1 mom., samt

4) eventuella villkor för användning av köns-cellerna.

(2 och 3 mom. som i LaUB)

17 (16) §
(Som i LaUB)

18 (17) §

Donatorskod

I fråga om en donator skall i stället för hans eller hennes personuppgifter användas endast en kod (*donatorskod*) när han eller hon vid den hälsokontroll som avses i 13 § har godkänts som könscellsdonator. Den serviceproducent som har tagit emot donationen skall anteckna donatorskoden i arkivexemplaret av den handling som innehåller donatorns samtycke samt på den ampull, det kapillärrör eller det kärl av annat slag i vilket de donerade könscellerna förvaras.

19 (18) §
(Som i LaUB)

20 (19) §
(Som 21 § i RP)

21 (20) §
(Som i LaUB)

4 kap.

**Rätt för den som har sitt ursprung i en done-
rad könscell eller ett donerat embryo att få
uppgifter**

22 (21) och 23 (22) §
(Som i LaUB)

5 kap.

Bestämmelser om verksamheten

24 (23) — 26 (25)§
(Som i LaUB)

27 (26) §

Återkallande av tillstånd

Om gällande bestämmelser *om verksamheten överträtts väsentligt* vid utförandet av assisterad befruktning eller lagring av könsceller eller embryo, kan Rättsskyddscentralen för hälsovården återkalla ett tillstånd som den har beviljat enligt 24 §. Rättsskyddscentralen för hälsovården kan vid behov bestämma om utförande av inspektion av verksamheten. Förekommer brister eller missförhållanden i verksamheten, kan Rättsskyddscentralen för hälsovården bestämma att verksamheten skall avbrytas tills bristerna eller missförhållandena har avhjälpts, eller återkalla tillståndet.

(2 mom. som i LaUB)

28 (27) §
(Som i LaUB)

6 kap.

Särskilda bestämmelser

29 (28) och 30 (29) §
(Som i LaUB)

31 (30) §

Behandling av ärenden vid Rättsskyddscentralen för hälsovården

Ärenden som enligt 24 och 27 § skall skötas av Rättsskyddscentralen för hälsovården handläggs av centralens nämnd för abort och steriliseringsärenden.

När nämnden handlägger ärenden som avses i 24 eller 27 § har den en ordförande och tre andra ledamöter. Ordföranden skall vara en tjänsteman vid Rättsskyddscentralen för hälsovården och en av ledamöterna skall representera juridisk, en medicinsk och en social sakkunskap. Vid behov skall nämnden höra experter på psykiatri, obstetrik och genetik. Nämnden är beslutsför när den är fulltalig.

32 (31) §

Närmare bestämmelser om förfarandet och verksamhetsförutsättningarna

Genom förordning av social- och hälsovårdsministeriet meddelas vid behov närmare bestämmelser om

1) lagring och förintande av könsceller och embryon enligt 6 §,

2) hälsokontroll enligt 13 §,

3) den kod som enligt 18 § skall tas i bruk om donatorn samt hur koden skall användas,

4) lokalteter, apparater och personal samt övriga verksamhetsförutsättningar, som avses i 24 §, och

5) åtgärder gällande överföring av handlingar som gäller upphörandet av verksamheten och lagret av könsceller som avses i 28 §.

33 (32) §
(Som i LaUB)

7 kap.

Straffbestämmelser

33 (36) §

Brott mot bestämmelserna om användning av könsceller

Den som uppsåtligt eller av grov oaktsamhet (1—3 punkten som i LaUB)

4) lagrar könsceller eller embryon eller utför assisterad befruktning utan tillstånd som avses i 24 §,

skall för *brott mot bestämmelserna om användning av könsceller* dömas till böter eller fängelse i högst ett år.

35 (34) §

Kränkning av barnets identitet

Den som uppsåtligt eller av grov oaktsamhet försummar att iaktta bestämmelserna i 18 § om donatorskoden eller 19 § om anmälande av donatorsuppgifterna för registrering eller i 20 § om förvaring av handlingar skall för *kränkning av barnets identitet* dömas till böter eller fängelse i högst ett år.

36 (35) §

Brott mot bestämmelserna om assisterad befruktning

Den som uppsåtligt eller av grov oaktsamhet utför assisterad befruktning i strid med 7 § (utesl.) 2 mom. 6 punkten skall för *brott mot bestämmelserna om assisterad befruktning* dömas till böter eller fängelse i högst ett år.

37 (36) §

Förseelse mot bestämmelserna om assisterad befruktning

Den som i strid med 17 § uppsåtligt lovar betala arvode eller ersättning för donation av könsceller eller embryon skall för *förseelse mot*

*bestämmelserna om assisterad befruktning dö-
mas till böter.*

38 (37) §

Sekretessbrott

Brott mot tystnadsplikt som föreskrivs i 29 §
bestraffas enligt 38 kap. 1 eller 2 § strafflagen
(39/1889), om inte gärningen skall bestraffas en-
ligt 40 kap. 5 § strafflagen eller strängare straff
för gärningen föreskrivs någon annanstans i lag.

8 kap.

Ikraftträdelse- och övergångsbestämmelser

39 (38) §
(Som i LaUB)

40 (39) §

Övergångsbestämmelser

Könsceller och embryon som har donerats
innan denna lag har trätt i kraft och är avsedda
att användas vid assisterad befruktning får efter
att lagen har trätt i kraft användas för detta ändamål
bara om donatorn har gett sitt samtycke ef-
ter att ha blivit informerad på det sätt som 15 §
avser.

Ansökningar om tillstånd som avses i 24 §
kan handläggas innan lagen träder i kraft. En ser-
viceproducent som har inlämnat sin ansökan
före ikraftträdandet kan när lagen har trätt i kraft
utan tillstånd fortsätta sin verksamhet tills ansö-
kan avgörs, om producenten iakttar bestämmel-
serna i denna lag. En ansökan om tillstånd skall
avgöras inom ett halvår efter att lagen har trätt i
kraft.

Helsingfors den 5 februari 2003

Susanna Rahkonen /sd
Erkki Kanerva /sd

Annika Lapintie /vänst
Matti Vähänäkki /sd

Jag förenar mig med det som anförs i reservationen med undantag för 7 §.

Kirsi Ojansuu /gröna

RESERVATION 2

Motivering

Lagringen av embryon och fortsatt assisterad befruktning då parets ena part har avlidit plötsligt

Enligt lagutskottets betänkande skall en äggcell som befruktats under en redan påbörjad assisterad befruktning, dvs. ett embryo, förstöras om donatorn eller parets ena part avlider. Detta kan leda till en oskälig situation t.ex. om embryot redan existerar och den blivande fadern avlider plötsligt. Det är inte rimligt att en kvinna som nyss har förlorat sin make dessutom skall dömas att förlora också ett nyskapat liv. Detta skulle vara en särskilt svår samvetsfråga för kvinnor som har den övertygelsen att livet börjar vid befruktningen.

En kvinna skall få tillräckligt lång tid att hämta sig från förlusten av maken för att sedan i lugn och ro kunna fatta beslut om framtiden. Partens död får inte vara ett hinder för fortsatt assisterad befruktning när dödsfallet har inträffat plötsligt under pågående befruktningsbehandling. I sådana fall skall den assisterade befruktningen tillåtas fortgå under en tid om ett år från makens död.

Surrogatföderska vid assisterad befruktning

I sitt förslag "Användning av könsceller och embryon vid medicinsk assisterad befruktning" (14.10.1997) föreslog en arbetsgrupp vid justitieministeriet att surrogatföderska skulle kunna vara en form av assisterad befruktning. I de förslag till proposition som utarbetades vid justitieministeriet våren 2002 föreslogs också möjligheten att använda surrogatföderska.

I lagmotionen LM 79/2002 rd (Osmo Soininvaara /gröna) föreslås att det skall vara tillåtet att använda surrogatföderska. Ståndpunkten motiveras med att denna vårdform skulle göra det möjligt också för sådana par att få barn som av

medicinska skäl inte annars skulle kunna få barn. Barnet skulle dessutom ha sitt ursprung i parets egna könsceller. Enligt lagmotionen får assisterad befruktning med surrogatföderska utföras på noggrant fastställda medicinska grunder och endast på sådana par som avses i lagen. Åtgärden skulle få utföras endast med användning av parets egna könsceller. Som surrogatföderska skulle tillåtas endast en nära släkting till paret eller någon annan närstående. Användningen av surrogatföderska skulle inte få medföra någon form av ekonomisk fördel. Paret skulle antingen tillsammans eller genom familjeintern adoption adoptera det barn som fötts av surrogatföderskan. I uppskattningsvis 20 fall inleddes surrogatföderskearrangemang under 1990-talet. Ungefär tio barn antas ha fötts som en följd av dessa arrangemang.

Det bör också i framtiden vara tillåtet att använda surrogatföderska på de villkor som anförs ovan och som bör preciseras noggrant i lag. Riksdagen bör förutsätta att regeringen under de närmaste åren bereder en proposition om att godkänna arrangemang med surrogatföderska som en form av assisterad befruktning.

Övriga ändringar

I övrigt förenar jag mig om det som anförs i reservation 1.

Förslag

Med stöd av det som anförs ovan föreslår jag

*att det första lagförslaget i övrigt godkänns i enlighet med reservation 1, men 7 § med ändringar (**Reservationens ändringsförslag**) och*

*att ett förslag till uttalande godkänns (**Reservationens förslag till uttalande**).*

Reservationens ändringsförslag

7 §

Förutsättningar för utförande av assisterad befruktning

(1 mom. som i LaUB)

Assisterad befruktning får inte utföras, om

(1—3 punkten som i LaUB)

4) parets ena part har avlidit, *utom i de fall när parten har avlidit plötsligt medan den assistera-*

de befruktningen pågår, varvid den assisterade befruktningen får slutföras inom ett år från det att parten avled,

(5 och 6 punkten som i LaUB)

(3 mom. som i LaUB)

Reservationens förslag till uttalande

Riksdagen förutsätter att regeringen förbereder en proposition om att tillåta användandet av surrogatföderska som en form av assisterad befruktning.

Helsingfors den 5 februari 2003

Kirsi Ojansuu /gröna

Jag förenar mig om det som anförs i reservationen till den del det gäller ändring av 7 § i det första lagförslaget.

Kari Myllyniemi /cent

Jag förenar mig om det som anförs i reservationen till den del det gäller tillåtelse att använda surrogatföderska.

Annika Lapintie /cent

RESERVATION 3

Motivering

Äktenskapslagen förbjuder äktenskap mellan nära släktingar. I 2 kap. 7—9 § äktenskapslagen föreskrivs om hinder mot äktenskap vid nära släktskap. Hindren utgår dels från etiska, dels från medicinska aspekter. Fortplantning mellan nära släktingar leder nämligen till ohälsa i form av försämrade gener.

I föreliggande lag har detta inte alls beaktats. Assisterad befruktning kan leda till att ett barn kan ha en nära släkting som sin far. Även om denna möjlighet i praktiken är mycket liten är det ett direkt lagstiftningsfel att underlåta att beakta möjligheten.

Förslag

Med stöd av det som anförs ovan föreslår vi

att till 1 § i det första lagförslaget fogas ett nytt 4 mom. som följer:

1 §

Tillämpningsområde

(1—3 mom. som i LaUB)

Ett sådant förfarande som avses i denna lag kan inte tillämpas på personer som berörs av de hinder mot äktenskap som nämns i 7—9 § äktenskapslagen. (Nytt 4 mom.)

Helsingfors den 5 februari 2003

Sulo Aittoniemi /alk
Toimi Kankaanniemi /kd
Mauri Salo /cent

Seppo Lahtela /cent
Kari Myllyniemi /cent

RESERVATION 4

Motivering

Den nya lagstiftningen om assisterad befruktning är viktig och värd allt understöd eftersom den oreglerade situationen har lett till en osund utveckling. Finland är det enda landet i Norden som ännu saknar lagstiftning om assisterad befruktning.

Det är viktigt att par av olika kön som lever i ett fast parförhållande får effektiv och övervakad assisterad befruktning. Det föreliggande lagförslaget ger möjlighet till detta.

Assisterad befruktning tangerar de mest ömtåliga och etiskt känsliga områden i en människas liv. Huvudprincipen bör vara respekt för människolivet. Det här betyder att det måste finnas klara gränser för hur embryon skapas och behandlas. Familjepolitiken är en annan viktig aspekt. Det är inte motiverat att med vett och vilja föda barn i familjer där det inte finns någon far. Redan nu finns det alltför många barn som av andra orsaker saknar en far.

Lagutskottet har gjort många ändringar i propositionen som är väl värda att understödjas. De viktigaste ändringarna gäller begränsningen för ensamstående och personer av samma kön att få assisterad befruktning samt barnets rätt att få reda på sitt biologiska ursprung.

I utskottets betänkande ingår emellertid två förslag som jag inte kan omfatta. Detta gäller behandlingen av embryon och assisterad befruktning när donatorn avlider.

Både när det gäller behandlingen av embryon och förfarandet när en donator avlider hänvisar jag till avvikande mening 1 till social- och hälsovårdsutskottets utlåtande (ShUU 14/2002 rd). I samma avvikande mening ingår också motiveringen till varför även Finland precis som de övriga nordiska länderna bör begränsa möjligheterna att donera äggceller eller sädesceller till parets ena part. Också i övrigt hänvisar jag till de motiveringar som framförs i den nämnda avvikande meningen.

Förslag

Med stöd av det som anförs ovan föreslår jag

*att 1 och 2 kap. 3—9 § i det första lagförslaget godkänns med ändringar (**Reservationens ändringsförslag**) och*

att de lagtekniska justeringar som de ovan nämnda ändringarna förutsätter görs också i kapitlen 3 och 4 om donation och rätt att få uppgifter.

Reservationens ändringsförslag

3 §

Användning av könsceller (utesl.) vid assisterad befruktning

Vid assisterad befruktning får under de förutsättningar som föreskrivs i denna lag användas egna könsceller och embryon från dem som behandlas genom assisterad befruktning samt könsceller (*utesl.*) som har donerats enligt denna lag.

Importerade könsceller (*utesl.*) får användas vid assisterad befruktning av någon annan under de förutsättningar som i denna lag föreskrivs i fråga om donator, donation samt donerade könsceller och embryon.

4 §

Begränsningar i användningen av könsceller och embryon

Vid assisterad befruktning får inte användas

- 1) könsceller eller embryon i vars arvs massa ingrepp har gjorts,

- 2) *donerade embryon*

- 3) embryon som har erhållits genom kloning,

- 4) könsceller och embryon som har använts för forskning.

Av de könsceller som används vid assisterad befruktning skall antingen äggcellerna eller sädescellerna vara könsceller från det par som får vård. (Nytt 2 mom.)

Vid assisterad befruktning får endast den mängd embryon skapas som är avsedda att föras in i kvinnan för åstadkommande av graviditet. (Nytt 3 mom.)

(4 och 5 mom. som 2 och 3 mom. i LaUB)

5 §

Inverkan på barnets egenskaper

(1 mom. som i LaUB)

Hälsan hos det barn som skall födas får påverkas genom val av könsceller (*utesl.*) som konstaterats vara friska i förhållande till den undersökta allvarliga sjukdomen. Barnets könstillhörighet får påverkas, om den assisterade befruktningen sker med parets egna könsceller och ett barn av motsatt kön med dessa könsceller skulle löpa avsevärd risk att få en allvarlig sjukdom.

(3 mom. som i LaUB)

6 §

Begränsningar i lagringen av könsceller (utesl.)

Könsceller (*utesl.*) som lagras för att användas vid behandling av egen barnlöshet skall förintas när det kommer till serviceproducentens kännedom att den person vars könsceller det är frågan om (*utesl.*) har avlidit. Könscellerna (*utesl.*) skall också förintas när serviceproducenten av ifrågavarande person har mottagit en begäran om att könscellerna (*utesl.*) skall förintas.

Donerade könsceller (*utesl.*) skall förintas utan dröjsmål, om det i samband med en hälsokontroll eller annars framgår att de inte kan användas för assisterad befruktning eller om donatorn enligt 14 § 2 mom. har återkallat sitt samtycke. Könscellerna (*utesl.*) skall också förintas utan dröjsmål när det har kommit till serviceproducentens kännedom att könscellsdonatorn (*utesl.*) har avlidit. Donerade könsceller (*utesl.*) skall förintas senast tio år efter det att donationen mottogs.

Utan hinder av 1 och 2 mom. kan könsceller i stället för att förintas användas för annat lovligt ändamål, om den vars könsceller det är fråga om skriftligen har samtyckt därtill. (*Utesl.*)

(4 mom. som i LaUB)

7 §

Förutsättningar för utförande av assisterad befruktning

(1 mom. som i LaUB)

Assisterad befruktning får inte utföras, om (1—3 punkten som i LaUB)

4) parets ena part har avlidit, *utom i de fall när parten har avlidit plötsligt medan den assisterade befruktningen pågår, varvid den assisterade befruktningen får slutföras inom ett år från det att parten avled,*

(5 och 6 punkten som i LaUB)

8 §

Information till paret

(1 mom. som i LaUB)

Om donerade könsceller (*utesl.*) används vid assisterad befruktning, skall serviceproducenten dessutom informera paret om de eventuella verkningar som barnets biologiska ursprung kan ha på familjemedlemmarnas inbördes förhållanden samt hur eventuella problem kan förebyggas eller lindras. Serviceproducenten skall se till att paret får möjlighet att samtala om dessa frågor med en expert.

(3 mom. som i LaUB)

9 §

Handling i vilken paret ger sitt samtycke

(1 och 2 mom. som i LaUB)

I arkivexemplaret av handlingen skall även antecknas vilken metod för assisterad befruktning som har använts, att eventuella villkor har beaktats, tidpunkten när metoden användes samt konstaterad graviditet. Om donerade könsceller (*utesl.*) har använts vid den assisterade befrukt-

LaUB 29/2002 rd — RP 76/2002 rd

ningen, skall på arkivexemplaret även antecknas den donatorskod som avses i 17 §.

Helsingfors den 5 februari 2003

Toimi Kankaanniemi /kd